

CONCEPTUL DE INTER-IMPERIALIATE ÎN PERIFERIE: MODELUL WALLERSTEIN ȘI CAZUL ROMANULUI ADAM ȘI EVA DE LIVIU REBREANU

Mihnea BĂLICI

Babeș Bolyai University of Cluj-Napoca
E-mail: mihnea.balici@yahoo.com

THE CONCEPT OF INTER-IMPERIALITY IN THE PERIPHERY:
THE WALLERSTEIN MODEL AND THE CASE OF THE NOVEL ADAM ȘI EVA BY LIVIU REBREANU

Abstract: The aim of this article is to demonstrate that the concept of “inter-imperiality” elaborated by Anca Parvulescu and Manuela Boatcă can be more useful for analyzing East European narratives than Laura Doyle’s initial concept of “inter-imperiality.” The reason for this differentiation is the fact that Doyle operates with a descriptive deep time model, reminiscent of Wai Chee Dimock’s method, while Parvulescu and Boatcă use a critical model influenced by world-system studies (Immanuel Wallerstein) to portray capitalist modernity. In order to prove the latter’s actuality, this study analyzes the novel *Adam și Eva* [Adam and Eve] by Liviu Rebreanu from an inter-imperial perspective, portraying its trans-imperial universalism as a symptom of its peripherality.

Keywords: inter-imperiality, modernism, Liviu Rebreanu, Adam și Eva, peripherality, world-systems analysis, deep time.

Citation suggestion: Bălici, Mihnea. “Conceptul de inter-imperialitate în periferie: modelul Wallerstein și cazul romanului Adam și Eva de Liviu Rebreanu.” *Transilvania*, no. 10 (2022): 70-77.
<https://doi.org/10.51391/trva.2022.10.09>.

Acest articol își propune să explice grila inter-imperială teoretizată de Anca Parvulescu și Manuela Boatcă în studiul *Creolizing the Modern: Transylvania across Empires* (2022). Totodată, urmărește să o aplice asupra unui roman non-canonice din bibliografia lui Liviu Rebreanu: *Adam și Eva* (1929). Deși studiul celor două autoare române se concentrează exclusiv asupra cunoscutului roman realist *Ion* (1920) al aceluiași autor, aparatul metodologic propus în *Creolizing the Modern* poate fi utilizat și în analiza altor opere produse în interiorul câmpului literar transilvănean interbelic, chiar și când acestea nu par să fie ofertante din punctul de vedere al tematicii sau al ideologiei. Recontextualizarea narațiunilor lui Rebreanu este prilejuită de interpretarea pe care o oferă Parvulescu și Boatcă conceptului de „inter-imperialitate” propus de Laura Doyle (numit aici modelul „Dimock” al inter-imperialității), ce permite încadrarea critică a unui fenomen literar modernist

în sistemul capitalist internațional (prin modelul „Wallerstein” al inter-imperialității). Prima parte va prezenta modul în care este utilizată acțiunea din *Ion* în studiul lui Parvulescu și Boatcă. A doua parte va analiza diferențele dintre cele două accepțiuni ale inter-imperialității. Ultima parte va propune o interpretare inter-imperială a romanului *Adam și Eva*, evidențiind tentativa lui Rebreanu de a propune o narațiune care să îi permită depășirea regionalismului printr-o sincronizare formală cu „Republica Mondială a Literelor” (Pascale Casanova). Această tentativă eșuează, iar proiectul *Adam și Eva* devine un simptom special al periferizării culturii est-europene.

***Ion*: „cronică” și „produs” al modernității estice**

În studiile literare românești ale ultimilor ani, se poate observa faptul că unul dintre romanul canonice ale lui

Rebreanu – *Ion* – a devenit o referință de neevitat, a cărei relevanță istorică depășește celelalte opere ale scriitorilor din perioada interbelică (Camil Petrescu, G. Călinescu, Mihail Sadoveanu, Mircea Eliade ș.a.m.d.). Un prim motiv al acestei mutații o reprezintă faptul că primul roman modernist al sistemului literar românesc conturează una dintre cele mai reprezentative și nuanțate imagini ficționale ale societății autohtone precomuniste. Într-o perioadă în care Eugen Lovinescu milita pentru „intelectualizarea” literaturii române,¹ promovând în subtext o literatură burghez-citadină și sincronizată cu „meridianul Greenwich”² al literaturii occidentale, Rebreanu se poziționează în răspărul acestor tendințe ideologice urbaniste, propunând o ilustrare coerentă a dinamicilor de clasă în mediul rural din Ardeal. Un al doilea motiv pentru care *Ion* a fost recontextualizat ca bornă (auto)reflexivă a istoriografiei literare din România o reprezintă deschiderea metodologică plurivocă pe care o permite analiza romanului. Până în prezent, au apărut numeroase studii care probează cu succes diferite grile de cercetare asupra operei lui Rebreanu. De exemplu, Vlad Pojoga, Laurențiu-Marian Neagu și Mihai Dascălu au modelat, prin utilizarea instrumentelor computaționale, o rețea a dialogurilor din roman³, Alina Bako a propus o lectură geocritică a operelor centrale ale scriitorului ardelean⁴, iar Andrei Terian a realizat un studiu despre reprezentarea animalelor în *Ion*⁵, respectiv un articol despre teoria afectelor și funcționalizarea naratologică a temperaturilor din narațiune⁶. În 2022, acestora li se adaugă cea mai ambițioasă exegeză a romanului de până acum: cea din *Creolizing the Modern*.⁷ Privit în acest context, romanul canonic al lui Rebreanu pare să fie unul dintre firele directe ale procesului colectiv de regândire a literaturii române, proces pe care Snejana Ung îl analizează în contribuția sa din acest dosar.⁸

Pornind de la acțiunea din *Ion*, volumul celor două cercetătoare urmărește poziționarea regiunii Transilvania într-un context macro-istoric, geopolitic și teoretic, care pune în dialog conceptul de „inter-imperialitate” al Laurei Doyle cu teoria sistemelor-lume a lui Immanuel Wallerstein. O idee centrală din *Creolizing the Modern* este faptul că „exemplaritatea Transilvaniei poate cristaliza o metodologie”.⁹ După cum va fi argumentat în a doua secțiune a articolului, elementul de originalitate al acestei metodologii constă în reîncadrarea inter-imperialității într-o discuție mai aprofundată despre capitalismul global. Prin urmare, această redimensionare a dezbaterilor despre imperialism și capitalism face trecerea de la o teorie *descriptivă* și paseistă a imperialității (modelul „Dimock”) la una *critică* și materialistă a modernității (modelul „Wallerstein”). Astfel, se poate observa faptul că narațiunea din romanul *Ion*, deși este introdusă într-un proiect de „mondializare” a regionalității, nu reprezintă centrul de greutate al studiului lui Parvulescu și al lui Boatcă decât în măsura în care poate fi utilizată ca

pretext pentru o dezbateră mai largă.

Astfel, pentru cele două autoare, *Ion* este „atât un produs al inter-imperialității, cât și o cronică a acesteia”.¹⁰ Din această afirmație pot fi extrase două idei. Pe de o parte, *Ion* reprezintă o „cronică” antropologică a realității istorice, întrucât convenția narativă prin prisma căreia este construit romanul – realismul – permite o utilizare documentară a elementelor sale ficționale. Bertrand Westphal ar numi această formă de referențialitate „consens homotopic” [*homotopic consensus*],¹¹ deoarece coordonatele acțiunii din roman corespund, în cea mai mare măsură, coordonatelor geografice și istorice din Transilvania sfârșitului de secol al XIX-lea. Pe de altă parte, romanul lui Rebreanu reprezintă un „produs” al contextului politic al „secolului lung al XIX-lea” (Eric Hobsbawm) nu pentru că pune în scenă întâmplări verosimile din această perioadă, ci pentru că activează în mod necesar un fond ideologic sau un corpus de probleme care sunt determinate de această ancorare istorică.¹² Prin urmare, statutul dublu de „cronică” și de „produs” al lui *Ion* reprezintă o coincidență fericită, întrucât puține sunt cărțile care reușesc să îndeplinească ambele deziderate simultan, în special cu o asemenea eficiență structurală. Deși este un truism, nu toate romanele interbelice sunt „cronici” utile ale modernității inter-imperiale. Acest lucru se întâmplă nu doar pentru că multe narațiuni sunt ideologizate sau falsificante, ci pentru că unele nu își propun niciodată să opereze după logica „homotopică” teoretizată de Westphal. *Adam și Eva* (1925) – un roman cu un ridicat succes public, dar considerat de raftul al doilea în bibliografia autorului *Răscoalei* – face parte din ultima categorie. Cu toate acestea, deși nu este o „cronică” a contemporaneității sale, *Adam și Eva* rămâne totuși un „produs” al inter-imperialității. Ultima parte a acestui articol își propune să analizeze acest text necanonic utilizând modelul critic de analiză inter-imperială delimitat în primul segment al studiului.

Inter-imperialitate în periferie: de la modelul „Dimock” la modelul „Wallerstein”

Această secțiune își propune să compare conceptul de „inter-imperialitate” așa cum apare acesta în sintezele Laurei Doyle, respectiv în cartea Ancăi Parvulescu și a Manuelei Boatcă. Deși importă termenul de „inter-imperialitate” din studiul lui Doyle – *Inter-Imperiality: Vying Empires, Gendered Labor, and the Literary Arts of Alliance* (2020) –, Parvulescu și Boatcă operează cu o concepție diferită a termenului față de autoarea americană. Deși nu există note polemice explicite nici în studiul final, explicite nici în cele articolele lor premergătoare volumului¹³, direcțiile teoretice și aplicațiile lor denotă faptul că apare o delimitare metodologică, ideologică și istoriografică. Prin urmare, există, în momentul actual, două modele diferite de „inter-imperialitate”. În linii mari, acestea sunt

modelul „Dimock” (îl voi numi aici *modelul descriptiv*) și modelul „Wallerstein” (pe care îl voi numi aici *modelul critic*). Având în vedere faptul că avem de a face cu o „teorie călătoare” (Edward S. Said) de ultimă oră, este importantă sesizarea modului în care se modifică o teorie cu proveniență occidentală odată ce pătrunde în spațiul est-european. Consecința acestui transplant este reîncadrarea discuției despre imperialism în coordonatele capitalismului global, idee pe care Doyle încerca să o critice în scrierile sale.

Pentru a înțelege mai bine distincția propusă, este de remarcat faptul că atât volumul *Inter-Imperiality* (2020), cât și studiul *Creolizing the Modern* (2022) își elaborează tezele fundamentale pornind de la conceptul de „*longue-durée*” al istoricului Fernand Braudel, a cărui focalizare asupra „timpului geografic”¹⁴ în detrimentul evenimentelor istorice particulare a devenit importantă nu doar în domeniul istoriei, ci și în cel al studiilor literare. În interiorul acestui *longue-durée* (i.e. o perioadă foarte extinsă de timp, în care funcționează un anumit regim economic sau cultural), există tipuri de dominație inter-imperială multiple (etnice, lingvistice, de clasă sau de gen), pe care atât Doyle, cât și Parvulescu și Boatcă le analizează dintr-un punct de vedere intersecțional. Distincția metodologică apare în momentul în care autoarele își delimitează domeniul geografic și intervalul istoric de referință. În timp ce Laura Doyle propune mai degrabă un excurs teoretic universalist, global și transistoric (exemplificat printr-o perioadă eterogenă, care se întinde de la *O mie și una de noapți* până la literatura engleză postbelică), cele două autoare din România vizează regiunea Ardeal/Erdély/Siebenbürgen în secolele XIX și XX (văzută prin și printre rândurile din *Ion*, a cărui acțiune are loc la cumpăna celor două veacuri).

Astfel, Doyle este de părere că demersul său „sapă dedesubtul asumpțiilor teoriei critice, uneori totalizante, despre aceste relații [de putere] ca fiind, de exemplu, în întregime determinate de capitalism”.¹⁵ Mai mult, argumentează faptul că această focalizare asupra capitalismului ca motor ultim al inegalităților globale este apanajul unor autori „care continuă să gândească în interiorul coordonatelor eurocentrice modern-premodern sau feudal-capitalist”.¹⁶ Evident, exemplul negativ de intelectual la care face referire autoarea studiului *Inter-Imperiality* este sociologul american Immanuel Wallerstein, care, prin teoria sa privind evoluția sistemelor-lume, s-a concentrat îndeosebi asupra sistemului-lume modern, eminent capitalista.¹⁷ În schimb, Laura Doyle oferă mai multă atenție studiului lui Janet Abu-Lughod din 1989, *Before European Hegemony. The World System A.D. 1250-1350*, care propune o analiză a unui sistem-lume euroasiatic din secolul al XIII-lea. Diferența dintre Wallerstein și Abu-Lughod este faptul că, dacă primul identifică nașterea capitalismului în Europa de Vest din secolul al XVI-lea (deci după colonizarea Americii), a doua

propune existența unei formațiuni economice simil-capitaliste (adică bazate pe comerț) într-un sistem non-eurocentric, compus din China, India, Imperiul Mongol, lumea arabă și – mai puțin – zona mediteraneană. Tendința lui Doyle este de a generaliza această poziție care critică monopolul euro-capitalist în intervalul 1250-1350 la nivelul întregului sistem-lume modern. Mai exact, teza ei este reflectată în preconcepția conform căreia tipurile de dominație imperialistă seculară nu doar că determină, ci și persistă la nivel ideologic și estetic în operele literare ale modernității. Deși o astfel de interpretare inter-imperială este ofertantă pentru documente scrise înaintea formării sistemului literar internațional modern, este problematică extinderea aplicabilității sale asupra unor forme literare apărute în ultimele decenii (precum romanele lui Alejo Carpentier sau ale lui Anthony Powell). Un scop similar a avut în vedere și Wai Chee Dimock în *Through Other Continents: American Literature across Deep Time* (2009), unde literatura americană este reprezentată ca un fenomen intertextual ce pune în legătură istorii și locații literare extrem de îndepărtate. Urmând același principiu, Doyle consideră că „acest studiu resituează noțiunea de «*deep time*» a lui Wai Chee Dimock în interiorul istoriilor geopolitice și instituționale, arătând faptul că mulți autori al ultimului secol s-au luptat cu «*deep inter-imperial time*»”.¹⁸ Dar, cu toate nuanțele de rigoare, „modelul Dimock” de inter-imperialitate nu trece de nivelul *descriptiv* al textului literar.

În contrast, Parvulescu și Boatcă își propun să explice modalitatea prin care contextul istoric dintr-un anumit interval istoric poate influența și modela produsele literare. După cum subliniază Ung, „noutatea și relevanța particulară a acestui volum constă în interdisciplinaritatea sa”. Specializările autoarelor sunt din domenii diferite, dar complementare: în literatură, în cazul lui Parvulescu, și în sociologie, în cel al lui Boatcă.¹⁹ Specializările autoarelor sunt din domenii diferite, dar complementare: în literatură, în cazul lui Parvulescu, și în sociologie, în cel al lui Boatcă. Astfel, este de înțeles de ce cele două urmăresc o reconciliere a studiilor sociale cu studiile literare:

„Un domeniu, studiile literare comparate, își organizează discursul în jurul conceptului de *world literature*. Celălalt domeniu, aflat la intersecția macrosociologiei, a istoriei și a economiei politice, lucrează cu noțiunea de sistem-lume. Cercetătorii din științele sociale tind să fie sceptici față de ideea că lumea este un flux de informații și cultură. Filologii, în schimb, sunt sceptici cu privire la unicitatea sistemului mondial, pe care îl văd ca fiind afectat de eurocentrism. Încercările de dialog – cum ar fi cele întreprinse de Warwick Research Collective sau de Doyle – sau tentativele de depășire a diviziunii cu totul sunt rare. [...] Ne propunem proiectul nostru ca un experiment în colaborare”.²⁰

Cei doi poli disciplinari aduși în discuție comportă percepții diferite asupra relațiilor de putere la nivel mondial. Pe de o parte, cercetătorii literari studiază tipuri pluristratificate de dominație, având în general în vizor binomul postcolonialist și culturalist *stăpân-subaltern* (aceasta este și poziția lui Doyle). Pe de altă parte, sociologii sau, mai bine zis, adepții lui Wallerstein analizează ierarhia economică inerentă sistemului global, care creează inegalități structurale între centru, semiperiferie și periferie. În această dezbatere, Parvulescu și Boacă încearcă să integreze discursul literar în cea de-a doua grilă. Analiza inter-imperialității din Europa de Est încadrează formațiunile istorice imperialiste din jurul Ardealului (Imperiul Habsburgic sau Austro-Ungar, Imperiul Otoman și Imperiul Rus) într-un sistem interstatal: „un sistem care este simultan unic și inegal”,²¹ în centrul căruia se află Vestul.²² Privită din acest unghi, formațiunea regională și inter-imperială a Transilvaniei a fost supusă, în acest *longue durée* al secolelor XIX-XX, unui proces de integrare capitalistă.²³ Autoarele numesc acest proces „integrare-ca-periferizare” [*integration-as-peripheralization*],²⁴ întrucât dezvoltarea economică a centrului depindea de menținerea inegalităților în periferie, fie că această periferie este o regiune din cadrul unui imperiu sau – mai grăitor pentru legătura indisolubilă dintre imperialismul modern și capitalismul internațional – un imperiu semiperiferic în raport cu un imperiu central.²⁵

O consecință importantă a acestei reîncadrări a problemei imperialiste este reconsiderarea ideologiilor problematice și reacționare care circulă la nivelul sistemului-lume. Pentru Doyle, aceste atitudini reprezintă rămășițe ale dominației imperiale. În schimb, Parvulescu și Boacă privesc rasismul anti-Romani, antisemitismul, sexismul sau clasismul ca pe niște probleme structurale ale sistemului-lume capitalist, căutându-le totodată cauzele în problema inegalităților materiale la nivel transnațional.

***Adam și Eva* de Liviu Rebreanu: o lectură inter-imperială**

Dacă acțiunea primelor sale romane – *Ion și Pădurea spânzuraților* (1922) – este plasată în Transilvania de dinaintea Marii Uniri din 1918, *Adam și Eva* este primul dintre experimentele scriitorului care nu doar că renunță la *topos*-ul regionalist în favoarea Bucureștiului, ci chiar evită cu totul teme sociale și istorice care au făcut obiectul romanelor sale canonice. În 1925, autorul locuia deja în Capitală. Acest lucru nu înseamnă automat că fundalul biografic și istoric transilvănean al romancierului nu este important în analiza acestei narațiuni neobișnuite pentru bibliografia lui Rebreanu. Până la urmă, *Ion* a fost scris după ce autorul se mutase în București în 1910. Fiecare strategie narativă a autorului trebuie gândită ca o negociere continuă între statutul

inter-imperial, ardelenesc al lui Rebreanu și câmpul literar cosmopolit din Regat.

Adam și Eva este un roman de consum, a cărui principal ax evenimential este determinat de tematica romantică a reîncarnării: un cuplu arhetipal a căror dragoste este imposibil de realizat trece printr-o serie de șapte vieți succesive în căutarea deznodământului erotic. Așa cum observă și Maria Chiorean în prefața reeditării recente a romanului, el reprezintă „un bun studiu de caz pentru a înțelege felul în care se raporta România interbelică la unele geografii și epoci prea puțin familiare”.²⁶ Spațiile în care cei doi se reîncarnează sunt, pe rând, un regat din India, Egiptul Antic, Imperiul Babilonian, Imperiul Roman antic, Sfântul Imperiu Roman german, Parisul în timpul Revoluției Franceze și Bucureștiul interbelic. În *Dicționarul cronologic al romanului românesc (1844-1989)* este adnotat în trecut ca „roman de dragoste”. Deși este unanim recunoscut faptul că tematica metafizică este o adiție originală a autorului ardelen, critica românească nu a primit opera cu mare entuziasm²⁷, devenind un roman de raftul doi al autorului. Mai mult, din punctul de vedere al interpretării, tematica metafizică nu este deosebit de ofertantă. Prin urmare, *Adam și Eva* este mai degrabă un experiment curios în sfera de interese a lui Liviu Rebreanu decât un volum de referință. Cu toate acestea, această „glosare” printre cadre istorice îndepărtate deschide volumul unor interpretări inter-și trans-imperiale. Întrebarea care se pune este: care dintre cele două modele de analiză evidențiate mai sus se poate dovedi mai utilă acestui demers critic?

La o lectură superficială, pare că modelul „Dimock” este cel mai la îndemână. Traseul trans-istoric al lui Toma Novac și al iubitei sale prin multiplele lor identități²⁸ scoate în evidență o suprapunere a unui timp imperialist „geologic”, multi-stratificat, în centrul căruia se află civilizația indo-europeană în sens larg. Cu toate acestea, puține lucruri sunt mai îndepărtate de problematica anti-eurocentrică și interrelațională ridicată de Laura Doyle decât acest roman al lui Rebreanu. În primul rând, imaginarul oriental este trecut prin filtrul unui exotism occidentalist. Este de ajuns să privim modul în care este construit spațiul ficțional din fiecare dintre cele șapte părți ale romanului ca să observăm faptul că civilizațiile se succedă într-un mod decorativ și schematic, care perpetuează tendințele de orientalizare ale spațiilor extra-europene²⁹. În al doilea rând, acest *deep time* narativ nu pune într-un dialog unitar imperialismul milenar de dinaintea erei noastre și de după Hristos, evidențiind *patternuri* de gândire transcivilizaționale. Într-adevăr, *samsāra*, motivul metempsihozei, iubirea-pasiune și mitul androginului sunt mituri culturale cu o existență precapitalistă, însă morala implicită din *Adam și Eva* este de factură modernă, chiar liberală: fiecare nouă reîncarnare pune în scenă un proces de democratizare treptată și de abolire a castelor sociale, de la imperialismul despot³⁰ la societatea modernă, unde

personajele din cronotopul bucureștean sunt burgheze și „libere”. Cu alte cuvinte, este vorba despre un *deep time* estetizant, dar ancorat ideologic în prezent.

Dar dacă *Adam și Eva* este o operă eurocentrică și prezentistă, în ce mod poate fi ea citită ca „produs” al inter-imperialității? Reprezintă ea o critică subtilă a situației inter-imperiale a României din prima parte a secolului al XX-lea? De fapt, în cazul acestui roman, nici nu se poate vorbi despre o alegorie națională sau socială care să îi fundamenteze imaginarul imperialist. Tematica metafizică implică și o depolitizare radicală a formulei narative. Cu toate acestea, este evident faptul că Rebreanu a încercat să creeze o narațiune care să se poată afirma în interiorul filonului modernist al literaturii române, întrucât *Adam și Eva* nu și-ar fi putut găsi publicul-tintă în interiorul altui grup literar din acea perioadă (fie el tradiționalist sau avangardist). Acest filon modernist – sprijinit de Eugen Lovinescu și de fenomenul *Sburătorul* – depindea totodată de o integrare în Republica Mondială a Literelor din acea perioadă. După cum afirmă Pasca Casanova, modernismul a devenit o entitate internațională coerentă odată ce „literatura a reușit ulterior, printr-o dobândire treptată a autonomiei, să scape de legile obișnuite ale istoriei”.³¹ Modernitatea, în concepția celor de la Warwick Research Collective, este etalonul internațional al literaturii sistemului capitalist global.³²

Urmărind să se înscrie în grilele axiologice ale modernității literare din capitalismul internațional, Rebreanu propune o narațiune care evită cu totul să pună în scenă *background*-ul inter-imperial al autorului. Încercând să își înscrie opera într-un circuit „de-creolizat”, național-liberal, autorul nu numai că își situează acțiunea centrală în București, ci operează printr-o „glosare” trans-imperială printre contexte istorice îndepărtate, schematice și, de fapt, purificate

de istoricitate: cu alte cuvinte, „de-creolizate”. Drept consecință, contextul de emergență al operei (ale cărui coordonate proximale sunt înseși fostele imperii ale Europei Est-Centrale: cel Austro-Ungar, cel Otoman sau cel Rus) este pus între paranteze. Înlanțuirea tuturor formațiunilor imperiale antice pe aceeași treaptă cu Bucureștiul modern din statul național proaspăt consolidat al României ilustrează o formă de cosmopolitism extrem și rudimentar. Văzută prin grila mai largă a modelului „Wallerstein” de inter-imperialitate, *Adam și Eva* nu reprezintă o „cronică” a modernității estetice (precum sunt *Ion*, *Pădurea spânzuraților* sau chiar *Răscoala* din 1933), ci un „produs” estetic indirect al acesteia. Prin urmare, romanul reprezintă un simptom al periferității duble a autorului atât față de centrul sistemului literar național, cât și față de „meridianul Greenwich” al literaturii mondiale. Această dublă periferitate poate fi explicată prin includerea în ecuație a situației inter-imperiale din perspectiva căreia scrie, dar pe care încearcă să o depășească fără succes.

În concluzie, noua teorie a inter-imperialității propuse de Anca Parvulescu și Manuela Boatcă pune într-o nouă lumină modernismul interbelic din România, în sensul în care reușește să explice raportul strâns dintre imperialism și capitalism. Dacă Laura Doyle discută imperialismul ca pe o formațiune culturală și istorică independentă de sistemul-lume modern, Parvulescu și Boatcă insistă asupra codependenței dintre cele două elemente. Totodată, acest eseu a repoziționat într-o dezbateră mai largă asupra încadrării geopolitice al Europei de Est unul dintre romanele non-canonice și paraliterare ale lui Liviu Rebreanu, a cărui tematizare a imperialismului este mai degrabă decorativă decât istorică.

Note:

1. Teodora Dumitru, „Conceptul lovinescian de «intelectualizare» a literaturii față cu ipoteza postbelică a țăranelor «intelectualizate»”, *Transilvania*, nr. 2 (2021): 31-50.
2. Pascale Casanova, *The World Republic of Letters* (Londra & Cambridge MA: Harvard University Press, 2004), 4.
3. Vlad Pojoga et al., „The Character Network in Liviu Rebreanu’s *Ion*: A Quantitative Analysis of Dialogue”, *Metacritic Journal for Comparative Studies and Theory* 6, nr. 2 (2020): 23-47.
4. Alina Bako, „Geocritical Readings of Romanian Literature: Maps and Cartography in Rebreanu’s Canonical Fiction”, *Slavonic and East European Review* 99, no. 2 (2021): 230-255.
5. Andrei Terian, „Liviu Rebreanu: Zoopoetics in a Rural Environment”, în *Ruralism and Literature in Romania*, eds. Ștefan Baghiu, Vlad Pojoga, Maria Sass (Berlin: Peter Lang, 2019), 41-56.
6. Andrei Terian, „Căldură mare. Temperatura pasiunilor în *Ion* de Liviu Rebreanu”, *Transilvania*, nr. 11-12 (2021): 35-44.
7. Volumul adună câteva studii tematice publicate anterior cu destul de mult „succes academic”, fiind utilizate până acum deja în mai multe studii asupra literaturii moderne. Autoarele au investigat rasializarea și sclavia modernă în articolul Anca Parvulescu și Manuela Boatcă, „The longue durée of Enslavement: Extracting Labor from Romani Music in Liviu Rebreanu’s *Ion*”, *Literature Compass* 17, nr.1-2 (2020); la fel, ele au descris procesul de creolizare în Manuela Boatcă și Anca Parvulescu, „Creolizing Transylvania: Notes on Coloniality and Inter-imperiality”, *History of the Present* 10, nr.1 (2020): 9-27.

8. Snejana Ung, "Rethinking Romanian Literature Collectively: The Inter-imperial Modern Novel," *Transilvania*, no. 10 (2022): 55-61.
9. Anca Parvulescu, Manuela Boatcă, *Creolizing the Modern: Transylvania across Empires* (Ithaca & Londra: Cornell University Press, 2022), 3; „Transylvania’s exemplarity can crystallize a methodology” (trad. mea).
10. *Ibidem*, 11: „both as a product of inter-imperiality and as its chronicle” (trad. mea).
11. Bertrand Westphal, *Geocriticism: Real and Fictional Spaces* (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2007), 102.
12. De multe ori, Parvulescu și Boatcă analizează anumite pasaje din *Ion* care sunt simptomatice pentru „inconștientul politic” (Fredric Jameson) al epocii, deși depășesc intenționalitatea naratorului implicit. De exemplu, capitolul „The *Longue Durée* of Enslavement: Extracting Labor from Romani Music” pune în legătură ipostazierea personajelor episodice de etnie romă din *Ion* cu persistența muncii neremunerată a romilor chiar și după abolirea formală a sclaviei. Un alt capitol, „God Is the New Church: The Ethnicization of Religion”, scoate în evidență inserarea Bisericii în logica extracționistă a capitalismului industrial.
13. Vezi Anca Parvulescu, Manuela Boatcă, „The Inter-Imperial Dowry Plot: Modernist Naturalism in the Periphery of European Empires”, *Interventions* 23, nr. 4 (2021): 570-595, și Anca Parvulescu, Manuela Boatcă, „Creolizing Transylvania: notes on coloniality and inter-imperiality”, *History of the Present* 10, nr. 1 (2020): 9-27.
14. Peter Burke, *The French Historical Revolution. The Annales School, 1929-89* (Cambridge: Polity Press, 1990), 42.
15. Laura Doyle, *Inter-imperiality: Vying Empires, Gendered Labor, and the Literary Arts of Alliance* (Durham & Londra: Duke University Press, 2020), 14: „[It also] digs below critical theory’s sometimes totalizing accounts of relations, for instance as wholly directed by capitalism” (trad. mea).
16. *Ibid.*, 20: „[Abu-Lughod’s] material has been widely ignored by critical theorists across disciplines, including literary and cultural studies, who continue to think within the Eurocentric coordinates of premodern and modern or feudal and capitalist” (trad. mea).
17. Vezi Immanuel Wallerstein, *The Modern World-System: Capitalist Agriculture and the Origins of the European World Economy in the Sixteenth Century* (New York: Academic Press, 1974).
18. Doyle, *Inter-imperiality*, 27: „this study resituates Wai Chee Dimock’s notion of deep time within geopolitical and institutional histories, revealing that many authors of the last century have grappled with *deep inter-imperial time*” (trad. mea).
19. Ung, „Rethinking”.
20. „One field, comparative literary studies, organizes its debate around the concept of world literature. The other field, at the intersection of macrosociology, world history, and political economy, works with the notion of a world-system. Social scientists tend to be skeptical of the idea that the world is a flow of information and culture. Humanists, in contrast, are skeptical of the oneness of the world-system, which they see as being tainted by Eurocentrism. Attempts at dialogue— such as those undertaken by the Warwick Research Collective or by Doyle—or calls for overcoming the divide altogether are rare. [...] We propose our project as an experiment in collaboration”. Parvulescu, Boatcă, *Creolizing*, 15-16.
21. Franco Moretti, *Distant Reading* (Londra & New York: Verso, 2013), 46.
22. Cercetătorii din cadrul Warwick Research Collective subliniază faptul că discursul postcolonialist are tendința de a supralicita influența Occidentului în detrimentul inegalităților structurale din interiorul sistemului economic actual. Vezi WRc, *Combined and Uneven Development. Towards a New Theory of World-Literature* (Liverpool: Liverpool Press, 2015), 29: „despite the stark differences between them in almost every other respect, Said, Bassnett and Chow all demonstrate the same tendency to substitute the civilisational category of ‘the west’ for the category of capitalist modernity as the object of their analysis - a substitution that has the inevitable effect of dematerialisation”.
23. Pentru cazul dependenței Țărilor Române față de statele occidentale în perioada interbelică, vezi Cornel Ban, *Dependență și dezvoltare. Economia politică a capitalismului românesc* (Cluj-Napoca: Tact, 2019).
24. Parvulescu, Boatcă, *op. cit.*, 51.
25. Parvulescu și Boatcă subliniază faptul că între Imperiul Austro-Ungar și imperiile coloniale (în special cel britanic și cel german) a existat o competiție economică care a determinat poziția primului în interiorul sistemului-lume modern. Vezi Parvulescu, Boatcă, *Creolizing*, 49-50: „Austria-Hungary itself was in an uneven economic competition with the British Empire and in economic decline with respect to imperial Germany. Located on the eastern border of Hungary, Transylvania was peripheral in three ways: within Hungary, as part of Austria-Hungary, and in terms of its structural position in the world-system. There is no doubt, however, that the economic goods produced in the region traveled on both imperial and trans-imperial routes. Despite a prevalent rhetoric of modernization-as-progress, integration into the capitalist world-economy often proceeded as a method of de facto peripheralization across empires that frequently involved pitting one empire against another”.
26. Liviu Rebreanu, *Adam și Eva*, prefață de Maria Chiorean (București: Publisol, 2021).
27. Vezi Eugen Lovinescu, *Istoria literaturii române contemporane* (Chișinău: Litera, 1998), 221: „Cum ideea este unică, variațiile ei nu pot fi decât neînsemnate”; G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent* (București: Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1941), 652: „Opera este onorabilă. I-ar trebui însă alte daruri ca să însemne ceva mai mult.” (652);

- Nicolae Manolescu, *Istoria critică a literaturii române. 5 secole de literatură* (Pitești: Paralela 45, 2008), 603: „În *Adam și Eva* senzualismul e fundamentat metafizic. Însă romanul din urmă rămâne la o tratare rece, clinică, a bestialității sau a pasiunii”.
28. Pe rând: Mahavira și Navamalika, Unamonu și Isit, Gungunum și Hamma, Axius și Servilia, Hans și Maria, Gaston și Yvonne, respectiv Toma Novac și Ileana.
29. De exemplu, peisajul cronotopul indian conturează un cadru pitoresc care ar putea funcționa la fel de bine și într-o ficțiune europeană bucolică. Singurele elemente „locale” care îl particularizează sunt speciile exotice de animale și plante care îl decorează. Vezi Liviu Rebreanu, *Adam și Eva* (București: Eminescu, 1970), 29: „Păstorul, cu copilul în brațe, urca voios pe cărarea bătătorită de pașii credincioșilor, spre codrul de kesara. O gazelă, cu ochii mari și curioși, îl întâmpină la marginea pădurii. Kaurava se bucură; era semn bun. Printre crengile cedrilor razele soarelui țeseau paianjeniș de aur. În văzduh, mirosul florilor roșii de patala se îmbina cu gâlceava cetelor de maimuțe care se avîntau speriate din copac în copac. Țipetele lor răsunau ascuțite ca niște tășuri de pumnale, spintecînd val-vîrtej liniștea codrului”. Pentru o analiză a „spațiilor” geografice din romanul românesc cu care intră în dialog romanul vezi Ștefan Baghiu, Andrei Terian, Vlad Pojoga, Snejana Ung, Bianca Crăciun, Ovio Olaru. „Geografia romanului românesc (1933-1947): străinătatea”, *Transilvania*, nr. 9 (2021): 1-9.
30. În capitolele a căror desfășurare are loc în India, Egipt și Imperiul Babilonian, relația dintre cele două personaje devine imposibilă din cauza diferențelor ierarhice din interiorul societății. În general, personajul feminin este proprietatea monarhului, în timp ce avatarul lui Toma Novac se află pe o poziție neprivilegiată.
31. Casanova, *The World Republic*, 350.
32. WRcC, *Combined and Uneven*, 90: „The continually redefined present of literary life constitutes a universal artistic dock by which writers must regulate their work if they wish to attain legitimacy. If modernity is the sole present moment of literature, which is to say what makes it possible to institute a measure of time, the literary Greenwich meridian makes it possible to evaluate and recognize the quality of a work or, to the contrary, to dismiss a work as an anachronism or to label it «provincial».”

Bibliography:

- Abu-Lughod, Janet. *Before European Hegemony. The World System A.D. 1250-1350*. New York and Oxford: Oxford University Press, 1989.
- Baghiu, Ștefan, Andrei Terian, Vlad Pojoga, Snejana Ung, Bianca Crăciun, and Ovio Olaru. “Geografia romanului românesc (1933-1947): străinătatea” [The Geography of the Romanian Novel (1933-1947): Spaces from Abroad]. *Transilvania*, no. 9 (2021): 1-9.
- Bako, Alina. “Geocritical Readings of Romanian Literature: Maps and Cartography in Rebreanu’s Canonical Fiction.” *Slavonic and East European Review* 99 no. 2 (2021): 230-255.
- Ban, Cornel. *Dependență și dezvoltare. Economia politică a capitalismului românesc* [Dependency and Development: The Political Economy of Romanian Capitalism]. Cluj-Napoca: Tact, 2019.
- Boatcă, Manuela, and Anca Parvulescu. “Creolizing Transylvania: Notes on Coloniality and Inter-imperiality.” *History of the Present* 10, no.1 (2020): 9-27.
- Parvulescu, Anca, and Manuela Boatcă. “The *longue durée* of Enslavement: Extracting Labor from Romani Music in Liviu Rebreanu’s *Ion*.” *Literature Compass* 17, no.1-2 (2020).
- Burke, Peter. *The French Historical Revolution: The Annales School, 1929-89*. Cambridge: Polity Press, 1990.
- Casanova, Pascale. *The World Republic of Letters*. London and Cambridge MA: Harvard University Press, 2004.
- Călinescu, G. *Istoria literaturii române de la origini până în prezent* [The History of Romanian Literature from Its Origins to Present Times]. Bucharest: Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1941.
- Chiorean, Maria, Mihnea Bălici, Cătălina Stanislav, Andreea Mîrț, Ovio Olaru, and Vlad Pojoga. “Locuire și spațiu în romanul românesc (1845-1947)” [Living and Space in the Romanian Novel (1845-1947)]. *Transilvania*, no. 9 (2021): 75-85.
- Dimock, Wai Chee. *Through Other Continents: American Literature Across Deep Time*. Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2006.
- Doyle, Laura. *Inter-Imperiality: Vying Empires, Gendered Labor, and the Literary Arts of Alliance*. Durham and London: Duke University Press, 2020.
- Dumitru, Teodora. “Conceptul lovinescian de ‘intelectualizare’ a literaturii față cu ipoteza postbelică a țăranelor ‘intelectualizate’” [Lovinescu’s Concept of Literature “Intellectualization” Against the Post-War Hypothesis of the “Intellectualized” Peasant]. *Transilvania*, no. 2 (2021): 31-50.
- Lovinescu, Eugen. *Istoria literaturii române contemporane* [History of Contemporary Romanian Literature] [1926-1929/ 1937]. Chișinău: Litera, 1998.
- Manolescu, Nicolae. *Istoria critică a literaturii române. 5 secole de literatură* [The Critical History of Romanian Literature: Five Centuries of Literature]. Pitești: Paralela 45, 2008.
- Moretti, Franco. *Distant Reading*. London and New York: Verso, 2013.
- Parvulescu, Anca, and Manuela Boatcă. “The Inter-Imperial Dowry Plot: Modernist Naturalism in the Periphery of European

- Empires." *Interventions* 23, no. 4 (2021): 570-595.
- Parvulescu, Anca, Manuela Boatcă. "Creolizing Transylvania: notes on coloniality and inter-imperiality." *History of the Present* 10, no. 1 (2020): 9-27.
- Parvulescu, Anca, Manuela Boatcă. *Creolizing the Modern: Transylvania across Empires*. Ithaca and London: Cornell University Press, 2022.
- Pojoga, Vlad et al. "The Character Network in Liviu Rebreanu's *Ion*: A Quantitative Analysis of Dialogue." *Metacritic Journal for Comparative Studies and Theory* 6, no. 2 (2020): 23-47.
- Rebreanu, Liviu. *Ion*. Bucharest: Eminescu, 1970.
- Rebreanu, Liviu. *Adam și Eva* [Adam and Eve]. Bucharest: Eminescu, 1970.
- Rebreanu, Liviu. *Adam și Eva* [Adam and Eve], preface by Maria Chiorean. Bucharest: Publisol, 2021.
- Terian, Andrei. "Liviu Rebreanu: Zoopoetics in a Rural Environment." In *Ruralism and Literature in Romania*, edited by Ștefan Baghiu, Vlad Pojoga and Maria Sass, 41-56. Berlin: Peter Lang, 2019.
- Terian, Andrei. "Căldură mare. Temperatura pasiunilor în *Ion* de Liviu Rebreanu" [Big Heat: The Temperature of Passions in Liviu Rebreanu's *Ion*]. *Transilvania*, no. 11-12 (2021): 35-44.
- Ung, Snejana. "Rethinking Romanian Literature Collectively: The Inter-imperial Modern Novel." *Transilvania*, no. 10 (2022): 55-61.
- Wallerstein, Immanuel. *The Modern World-System: Capitalist Agriculture and the Origins of the European World Economy in the Sixteenth Century*. New York: Academic Press, 1974.
- Warwick Research Collective. *Combined and Uneven Development: Towards a New Theory of World-Literature*. Liverpool: Liverpool Press, 2015.
- Westphal, Bertrand. *Geocriticism: Real and Fictional Spaces*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2007.